Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

Ideologische inertie op links, flexibiliteit op rechts?

Een onderzoek naar de mate van programmatische flexibiliteit bij liberalen en socialisten in België

Nicolas Bouteca

ABSTRACT: Ideological Inertia on the Left, Flexibility on the Right? An Analysis of Programmatic Change within the Liberal and Social-democratic Party in Belgium

In order to win elections political parties sometimes adapt their policy platforms to a changing society. But according to some scholars left-wing parties are in this regard more reluctant than right-wing parties. The former would show less programmatic flexibility than the latter. Other authors nuance this difference and state that leftist parties are ideologically more volatile at one moment and rightist parties at another time. In this article we empirically test whether rightist parties show more programmatic flexibility than leftist parties. We make use of an in depth quantitative analysis of the socio-economic policy proposals of the Belgian liberal and social-democratic parties between 1961 and 2010. We find that the right-wing liberal party indeed makes larger programmatic changes. The intensity of the ties with social groups such as trade unions is probably the most important variable to explain this difference.
KEYWORDS: ideology, manifestos, party change, Belgium

1. Inleiding

Politieke partijen zijn tot op een zekere hoogte ideologische kameleons. Ook al kan een te grote programmatische flexibiliteit[1] nefast zijn voor hun reputatie (Meyer, 2013, p. 10; Volkens & Klingemann, 2002, p. 145), toch passen politieke partijen regelmatig hun programma aan om tegemoet te komen aan de veranderende samenleving met nieuwe behoeften en problemen (Budge, 1994; Mair, 1997, p. 49). De mate waarin partijen dat doen, hangt volgens sommige onderzoekers samen met de partijsoort: rechtse partijen zouden ideologisch flexibeler zijn dan linkse

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

partijen (Adams, Haupt & Stoll, 2009; Haupt, 2007, p. 8; Klingemann, Hofferbert & Budge, 1994, p. 247). Andere onderzoekers nuanceren dit verschil door te benadrukken dat in de ene periode in de geschiedenis linkse partijen hun programma meer aanpasten en in andere periodes de rechtse partijen (Volkens & Klingemann, 2002).

In dit artikel gaan we op basis van een Belgisch voorbeeld na in welke mate programmatische flexibiliteit samenhangt met de familie waartoe een partij behoort. Dat gebeurt aan de hand van partijprogramma's. Via een kwantitatieve inhoudsanalyse van de sociaaleconomische beleidsvoorstellen van de Belgische liberalen en socialisten tussen 1961 en 2010 proberen we zicht te krijgen op de mate waarin de programmatische flexibiliteit van linkse en rechtse partijen verschilt. In de conclusie trachten we de gevonden resultaten te verklaren.

2. Links, rechts en ideologische flexibiliteit

Verschillende auteurs hebben er in het verleden op gewezen dat linkse en rechtse partijen op een andere manier omgaan met hun partijprogramma (bv. Kirchner, 1988; Przeworski & Sprague, 1986). De meest uitgebreide analyse werd in dit opzicht verricht door Adams en collega's (2009). Zij onderzochten hoe West-Europese partijen reageren op wijzigingen in de globale economie en de publieke opinie. Ze verwachtten daarbij onder andere dat linkse partijen minder geneigd zouden zijn om zich aan de gewijzigde maatschappelijke context aan te passen dan rechtse partijen. Deze hypothese werd bevestigd en daarvoor werd een drieledige verklaring naar voren geschoven: linkse partijen zouden ideologisch stabieler zijn dan rechtse partijen omdat ze meer *policy driven* zijn, sterkere banden hebben met diverse nevenorganisaties en ten slotte omdat hun partijleden te grote ideologische sprongen afremmen.

Ten eerste verwijzen Adams en collega's (2009) naar Przeworski en Sprague (1986) die in hun geschiedenis van het socialisme de *policy-seeking*-traditie van linkse partijen benadrukken. Linkse partijen ruilden aan het einde van de negentiende eeuw de barricades voor het stembiljet, maar waren aanvankelijk niet bereid om veel toegevingen te doen en ze waren vast van plan om een radicale omwenteling door te voeren. Linkse partijen hanteerden met andere woorden eerder een *policy-* dan een *office seeking*-strategie. Ondanks het feit dat ze volgens Kitschelt (1994) na WOII een meer *office seeking*-strategie ontwikkelden, concluderen Adams en collega's (2009, p. 615): "... [that] it is plausible that this historical focus on policy has not been completely crowded out". Ook Klingemann en collega's (1994, p. 247) veronderstellen dat linkse partijen hardnekkiger hun utopia nastreven dan rechtse partijen. Liberale en conservatieve partijen zouden bijvoorbeeld

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

pragmatischer zijn (Kirchner, 1988, p. 484; Klingemann *et al.*, 1994, p. 247), wat maakt dat ze flexibeler zijn en meer speelruimte hebben om ideologisch te manoeuvreren.

Een tweede reden waarom linkse partijen terughoudender zouden kunnen zijn om inhoudelijke veranderingen door te voeren, heeft te maken met hun specifieke partijorganisatie. De partijen van de linkerzijde zijn van oorsprong vaker massapartijen die ontstaan zijn uit buitenparlementaire sociale bewegingen (Duverger, 1969). Het typevoorbeeld van de massapartij is de sociaaldemocratische partij die sterke banden onderhoudt met de vakbonden. Om Devos en collega's (2007, p. 139) te parafraseren: vakbonden konden via partijen invloed uitoefenen op het politieke besluitvormingsproces en in ruil daarvoor voorzagen ze in een groot kiezersreservoir. Deze sterke interdependentie maakte dat linkse partijen gefnuikt werden in hun ideologische flexibiliteit en niet onbeperkt hun partijprogramma konden verbreden om ver buiten de arbeidende klasse stemmen te mobiliseren. Hoewel de relatie tussen vakbonden en partijen zeker niet meer zo sterk is als voorheen, is ze niet volledig verdwenen (Poguntke, 2002, p. 59). Adams en collega's (2009, p. 615) stellen dan ook dat de overblijvende wederzijdse belangen de programmatische flexibiliteit van linkse partijen nog steeds gedeeltelijk kunnen inperken. Aan de rechterzijde van het politieke spectrum zijn doorgaans kaderpartijen te vinden die ontstonden binnen het parlement en die daardoor minder gebonden zijn door een historische verantwoordelijkheid ten aanzien van belangenorganisaties.

Partijen op rechts zijn in dit opzicht 'lichtere organisaties', zoals Enyedi en Linek (2008) stellen. De Vlaamse liberale partij is daarvan een goed voorbeeld. Deze partij onderhield wel contacten met bevriende organisaties, maar die verdwenen al aan het begin van de jaren 1970 uit het partijbureau (Deschouwer & Koole, 1992, p. 339). De liberale zuil was bovendien nooit zo uitgebouwd als de socialistische of christendemocratische zuil, waardoor de liberale partij ook maar een beperkte natuurlijke achterban had. Dat maakte van de liberale partij wellicht een nog meer wendbare structuur, waarin het niet alleen makkelijker maar ook noodzakelijker was om te sleutelen aan het programma. Doordat liberale partijen een minder grote stabiele poule aan kiezers hebben dan de sociaaldemocratische en christendemocratische partijen, waren immers veel meer uitbraken uit het klassieke electoraat van de partij nodig (Kirchner, 1988, p. 494).

De programmatische souplesse die partijen kunnen hanteren, wordt ten slotte ook beknot door een ander organisatorisch aspect: de ledenorganisatie. Volgens de *core vote* of *activist theory* van partijcompetitie zijn partijleden over het algemeen ideologische puristen (bv. vakbondsactivisten bij de sociaaldemocraten) die veel minder dan de partijleiders geïnteresseerd zijn in het winnen van verkiezingen (Aldrich, 1983a, 1983b, 1995). Partijleden zijn *policy driven* en hebben een remmende impact op de mate waarin partijen hun programma kunnen matigen. "The

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

political role [of party activists] is to attempt to constrain the actual leaders of the party, its ambitious office seekers, as they try to become the party-in-government by appealing to the electorate" (Aldrich, 1995, p. 183). Adams en collega's (2009, p. 616) verwijzen naar de verschillende positie van de ledenbeweging binnen linkse en rechtse partijen. Sociaaldemocratische partijen zijn immers bij uitstek een voorbeeld van massapartijen waarbij de leden een grote impact hebben op de inhoudelijke koers. De *party on the ground* is in dit model de dominante machtsfactor die de partijelite in het parlement louter beschouwt als de uitvoerders van een centraal vastgelegd programma (Krouwel, 2003, p. 153). Dit staat tegenover de rechtse partijen die vanuit hun meer individualistische ideologie een groter gewicht leggen bij hun partijleiders. Rechtse partijen sluiten nauwer aan bij het model van de kaderpartij waarin de partijelites de touwtjes in handen hebben en er minder vormen van georganiseerde ledeninspraak zouden zijn (Enyedi & Linek, 2008). Dit gebrek aan democratische inspraak heeft evenwel het voordeel dat rechtse partijen makkelijker kunnen inspelen op maatschappelijke veranderingen. Als enkelingen de koers van de partij bepalen, ben je als partij immers ideologisch heel flexibel. In linkse partijen zou die dynamiek veel minder aanwezig zijn. Daar zouden talloze inspraakmogelijkheden voor de basis bestaan die zorgen voor een programmatische logheid.

Op basis van bovenstaande redenering kunnen we verwachten dat rechtse partijen een grotere programmatische flexibiliteit zullen vertonen dan linkse partijen. Een verwachting die ook bevestigd werd door Klingemann en collega's (1994, p. 247). Zij maken een onderscheid tussen de socialistische partijfamilie, de familie van liberalen en centrumpartijen en de conservatieve partijfamilie en laten zien dat de programmatische flexibiliteit toeneemt naarmate men naar rechts opschuift. De politieke linkerzijde houdt volgens hen hardnekkig vast aan haar oorspronkelijke idealen, terwijl de rechterzijde zichzelf meer manoeuvreerruimte (*Spielraum*) veroorlooft.

Er zijn ook onderzoekers die het verschil in programmatische flexibiliteit wat ontkrachten. In een onderzoek naar ideologische verschuivingen tussen 1940 en 2000 nuanceert Volkens samen met Klingemann (2002) het verschil in inhoudelijke soepelheid door te stellen dat in het ene decennium de rechtse partijen sneller schuiven op de links-rechtsas en in het andere decennium de linkse partijen. Volkens en Klingemann (2002) vermoeden dat de veranderende positie van de mediane kiezer ervoor zorgt dat nu eens de linkerzijde en dan weer de rechterzijde sterker beweegt. In elk geval trachten zowel linkse als rechtse partijen in te spelen op maatschappelijke veranderingen.

De linkse stabiliteit wordt dan misschien overschat. Er zijn immers ook redenen om de linkse uitzondering te nuanceren. Dat geldt ten eerste met betrekking tot de remmende impact van de individuele leden op de inhoudelijke flexibiliteit van linkse partijen. Sommige auteurs (o.a. Deschouwer & Koole, 1992, p. 326) stellen

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

dat massapartijen geen toonbeeld zijn van democratie. In dit opzicht wordt vaak verwezen naar de "ijzeren wet van de oligarchisering" van Michels (1925), die heel expliciet betrekking had op de sociaaldemocratische partij waarvan Michels ooit lid was geweest, de Duitse SPD. Hij toonde aan dat zelfs de meest democratische massapartijen een sterk gecentraliseerde en oligarchische structuur gaan aannemen. Om de wensen van de massa te vertegenwoordigen is immers organisatie en leiderschap nodig. Leiderschap vereist onderschikking van de massa, waardoor de macht feitelijk in handen van een elite terechtkomt. Of de ideologie van linkse en rechtse partijen dus op verschillende wijze beïnvloed wordt door de leden, kan op zijn minst betwist worden.

In recent comparatief onderzoek wordt bovendien geen verpletterend bewijs geleverd voor de veronderstelde grotere ledendemocratie binnen linkse partijen. Volgens Pilet en Cross (2014, p. 228) bijvoorbeeld is het verschil tussen links en rechts heel beperkt op het vlak van de selectie van de partijvoorzitter. Dit proces verloopt bij de linkerzijde niet veel inclusiever dan bij partijen op rechts. Het merendeel van de politieke partijen heeft de laatste decennia bovendien inspanningen gedaan om leden een grotere stem te geven in de interne werking van de partij (bv. Heidar, Kosiara-Pedersen & Saglie, 2012; LeDuc, 2001; Wauters, 2013).

De redenen die naar voren geschoven worden om de grotere ideologische inertie van links te onderbouwen hebben vaak een sterk historisch karakter. De ontstaansgeschiedenis van een partij drukt wellicht blijvend zijn stempel op een partij (Duverger, 1969), maar dat mag ons niet blind maken voor recente evoluties. De toegenomen democratisering binnen alle partijen is daar een van. Maar sociaaldemocratische partijen zijn zeker na WOII ook een stuk meer *office seeking* geworden, zoals ook Adams en collega's (2009) erkennen. Sociaaldemocratische partijen lieten zich in hun begindagen misschien wel vooral leiden door beleidsmotieven, na WOII zijn ze heel vaak mee gaan besturen. Men kan zich afvragen of de linkerzijde nog als 'utopischer' kan worden aangezien dan de rechterzijde. Dat geldt in het bijzonder sinds de jaren negentig, toen Anthony Giddens (1994, 1998) de *Derde Weg* lanceerde, waarbij hij de tegenstelling tussen het oude marxistische socialisme en het neoliberalisme op dialectische wijze trachtte te overstijgen. Deze visie werd overgenomen door sociaaldemocraten wereldwijd.

Ook de sterk verwaterde relatie tussen linkse partijen en hun bevriende nevenorganisaties heeft een weerslag op de programmatische stabiliteit van de linkerzijde. Deze belangengroepen verdedigen steeds meer zelf hun belangen en functioneren dus steeds minder onder het schild van partijen (Mair, 2000, p. 557). Dat heeft in België zowel maatschappelijke, institutionele als ideologische redenen. De ontzuiling maakte een einde aan de diepgaande engagementen van leden en kiezers, waarbij het automatisme verviel waarmee bijvoorbeeld een socialistisch vakbondslid voor de bevriende partij stemde. Maar ook wijzigende institutione-

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

le regels zetten de wederzijdse relatie tussen partijen en belangengroepen onder druk. De Belgische wet op de partijfinanciering uit 1989 zorgde bijvoorbeeld voor een professionalisering van het campagne voeren. Door die wet konden de partijen voortaan op overheidsgeld rekenen, waardoor de steun van de vakbond op dat punt minder noodzakelijk werd.

Ten slotte is er een ideologische reden die verklaart waarom de band tussen linkse partijen en hun belangengroepen minder duurzaam is geworden. Het voorbeeld van de Vlaamse socialisten is in dat opzicht tekenend. Sinds 1988, toen de socialisten voor het eerst sinds zeven jaar opnieuw in de regering stapten, is de inhoudelijke overeenstemming tussen de voormalige bevoorrechte partners erop achteruitgegaan. Voor de socialistische vakbond ABVV ging sp.a sindsdien te veel mee in het neoliberale verhaal van hoge loonkosten als aantasting van de werkgelegenheid. De afkalvende interdependentie werd heel goed duidelijk naar aanleiding van het Generatiepact (2005) dat gesloten werd tijdens de Paarse regeringsperiode. Sp.a had zich daarbij van een te neoliberale kant getoond, waardoor de vakbondstop zich luidop ging afvragen of ze bij de volgende verkiezingen niet moesten uitkijken naar een andere bevoorrechte partner, die beter hun belangen zou kunnen vertegenwoordigen (Devos *et al.*, 2007, p. 141).

Ondanks het feit dat er in het bovenstaande theoretische kader soms tegengestelde verwachtingen worden geopperd, luidt de eerste hypothese als volgt: *rechtse partijen vertonen een grotere programmatische flexibiliteit dan linkse partijen*. Als gevolg van de afgenomen interdependentie tussen de extraparlementaire zuilorganisaties (bv. vakbond) en linkse partijen, de veralgemening van ledeninspraak over alle partijen en de vaststelling dat sociaaldemocratische partijen een stuk meer *office seeking* zijn geworden, valt wel te verwachten dat het verschil in programmatische flexibiliteit tussen linkse en rechtse partijen in de voorbije halve eeuw is afgenomen. Dit geeft aanleiding tot een tweede hypothese: *Het verschil in programmatische flexibiliteit tussen linkse en rechtse partijen neemt af, omdat linkse partijen flexibeler zijn geworden sinds de jaren 1960*.

3. Data en methode

Om de bovenstaande hypotheses te testen, kijken we naar de programmatische evolutie van socialisten en liberalen op de sociaaleconomische dimensie in België tussen 1961 en 2010. In het vervolg van deze paragraaf gaan we achtereenvolgens in op de volgende elementen: de keuze voor liberale en socialistische partijprogramma's, de focus op de sociaaleconomische thema's, de keuze voor de periode 1961-2010 en de gehanteerde methodologie.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

3.1. *Case selectie*

De keuze om het onderzoek toe te spitsen op liberalen en socialisten is zowel inhoudelijk als pragmatisch. Op inhoudelijk vlak behoren de sociaaldemocraten van sp.a (en de historische voorlopers ervan) tot de linkerzijde, terwijl de liberale partij Open VLD (en de historische voorlopers ervan) tot de rechtse partijfamilie gerekend wordt. Sp.a is het typevoorbeeld van een massapartij die buiten het parlement is ontstaan en zeker in het verleden zeer sterke banden onderhield met de socialistische vakbond. Zowel in de periode van de BSP, de Vlaamse SP als bij de huidige sp.a wordt deze band formeel ingevuld door een afvaardiging in het hoogste orgaan van de partij, namelijk het partijbureau (art. 29 statuten sp.a). Deze vertegenwoordiger van ABVV heeft daarin als lid van de 'socialistische gemeenschappelijke actie' weliswaar enkel een raadgevende stem, maar dit is voldoende om duidelijk te maken dat ze elkaar nog steeds als een bevoorrechte partner beschouwen. In ruil voor deze inspraak is de partij lange tijd relatief verzekerd geweest van de steun van de ABVV bij verkiezingen en werd het vakbondsapparaat ingezet in campagnetijden.

De liberale partij kan beschouwd worden als een exponent van de kaderpartij die in het parlement ontstond. Doordat de interdependentie met allerlei belangengroepen en nevenorganisaties veel beperkter is, heeft de partij een veel lichtere structuur dan sp.a. De liberale partij heeft wel een kleine zuil, maar doorgaans wordt aangenomen dat die veel minder impact heeft op de partij dan bij de socialistische partij. De Belgische liberale partij voorzag wel altijd een stemgerechtigde plaats in haar partijbureau voor de Liberale vakbond en mutualiteit, maar na de opsplitsing in een Vlaamse, Waalse en Brusselse liberale partij in 1972, zaten de bevriende nevenorganisaties bij de Vlaamse PVV niet langer mee aan tafel (Deschouwer & Koole, 1992, p. 339).

De keuze om ons te beperken tot Open VLD en sp.a is ook pragmatisch van aard. Voor dit onderzoek wordt namelijk geen gebruik gemaakt van de data die de Comparative Manifesto Project (CMP) ter beschikking stelt. Hoewel dit een interessante dataset is, dekt hij niet volledig af wat we zoeken. Ten eerste laten de data van het CMP maar een beperkte thematische diepgang toe, omdat met relatief brede categorieën wordt gewerkt bij het coderen. Bovendien hebben we vanuit theoretische overwegingen (*cf. infra*, 3.2) en voor het operationaliseren van de onderzoeksvraag zowel informatie nodig omtrent de relatieve aandacht voor thema's als over de posities die partijen op die thema's innemen. Daarom werden op basis van een alternatief codeerschema nieuwe data verzameld. Maar aangezien manuele kwantitatieve inhoudsanalyse van een partijprogramma uiterst arbeidsintensief is, werd gekozen om slechts twee partijen in het onderzoek te betrekken. Deze inperking laat ook toe om longitudinaal te werk te gaan en eventuele historische evoluties te schetsen.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

Bij de analyse van de partijprogramma's richten we ons enkel op de sociaaleconomische beleidsvoorstellen. Het gaat om beleidsvoorstellen die handelen over de mate van overheidsinterventie in de economie, het budget, de relatie tussen werkgevers en werknemers en het gewenste niveau van gelijkheid. Postmaterialistische thema's over het leefmilieu, de rechten van vrouwen, immigranten en andere kansengroepen werden uit de analyse gelaten, omdat deze issues tot de socioculturele dimensie behoren. De reden voor deze focus op de sociaaleconomische breuklijn is drievoudig. Ten eerste hebben partijen altijd over sociaaleconomische kwesties gesproken in hun partijprogramma's. Het gemiddelde percentage teksteenheden dat besteed werd aan sociaaleconomische kwesties in de 32 partijprogramma's die voor dit onderzoek werden gebruikt, is 54,1%. Andere issues zoals integratie en het leefmilieu hebben een veel volatieler karakter. Ten tweede, de traditionele links-rechtsdimensie is de belangrijkste breuklijn in de politiek (Caramani, 2004; Dalton, 1996; Lijphart, 1999). Het is kort door de bocht om politiek te verengen tot een constante klassenstrijd, maar sociaaleconomische issues staan centraal in de meeste politieke debatten. Ten derde, deze kwesties maken de kernidentiteit uit van zowel de liberale als de sociaaldemocratische partij. Dat heeft als voordeel dat wijzigingen aan dit deel van het partijprogramma als heel erg weloverwogen kunnen worden beschouwd. Het gaat hier immers niet zomaar om wijzigingen die partijen aan hun programma aanbrengen op basis van plotse gebeurtenissen (bv. kortstondig uitgebreide aandacht voor politie en justitie door alle partijen na de Dutroux-crisis) of om secundaire thema's, maar om belangrijke materie.

Onze analyse van de partijprogramma's voor de federale verkiezingen van liberalen en socialisten start in 1961 en loopt tot 2010. Het is een periode waarin theoretisch gezien heel wat inhoudelijke veranderingen te verwachten zijn. In deze periode waren partijen immers onderhevig aan het fenomeen van *catch-all*isering, een proces dat hand in hand gaat met programmatische veranderingen (Kirchheimer, 1966). Als er verschillen zijn in programmatische flexibiliteit tussen linkse en rechtse partijen, dan zullen ze in deze periode zeker aan het licht komen. Een extra reden om 1961 als beginpunt te nemen, is dat deze verkiezingen volgden op de zogenaamde Eenheidswet. Met deze wet wilde de regering een soort economisch herstelbeleid voeren. De stakingen die volgden op de implementatie van deze wet worden doorgaans als het hoogtepunt van de klassenstrijd in België beschouwd. Daarna nemen de spanningen op de sociaaleconomische breuklijn wat af. In theorie kan men dus verwachten dat liberalen en socialisten, antipolen op de sociaaleconomische breuklijn, vanaf dan hun visie zullen bijsturen. Het enige minpunt aan deze vroege start is dat de traditionele Belgische partijen zich in de jaren zeventig nog splitsten in Vlaamse en Franstalige vleugels. Dat maakt dat de partijen die hier worden onderzocht niet volledig identiek zijn in 1961 en 2010. De liberale partij splitste in 1974 en de socialisten in 1978. Vanaf dan analyseerden we enkel de partijprogramma's van de Vlaamse vleugels. Deze keuze is vooral

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

pragmatisch van aard. De gehanteerde inhoudsanalyse is, zoals we reeds stelden, uiterst arbeidsintensief. Daardoor was een uitbreiding met de Franstalige vleugels van de partij (voorlopig) niet mogelijk. Het alternatief was om later te starten en een breder gamma aan partijen in het onderzoek te betrekken. Het nadeel is dat de analyse diepte verliest. De longitudinale aanpak is immers essentieel en door bijvoorbeeld pas in de jaren 1980 of 1990 te starten verlies je zicht op de interessante periode vanaf 1961, waarin theoretisch gezien heel wat programmatische evoluties te verwachten vallen, namelijk op het sociaaleconomische terrein.

Meten van positie en aandacht

De verkiezingsprogramma's werden zowel op positie als op relatieve aandacht (*salience*) gecodeerd. Verschillende auteurs stellen immers expliciet of impliciet dat zowel het *proximity model* van partijcompetitie (Downs, 1957) als het *saliency model* (Budge, 1982; Budge & Farlie, 1983a, 1983b) de werkelijkheid oneer aandoen. Volgens het eerste model gaan partijen met elkaar in competitie door verschillende posities in te nemen op dezelfde issues, terwijl het tweede model stelt dat partijen met elkaar in competitie gaan door bepaalde thema's meer of minder te benadrukken dan hun concurrenten. Verschillende auteurs stellen echter dat beide factoren, zowel positie als aandacht, van belang zijn om ideologische bewegingen te vatten en te begrijpen hoe partijen met elkaar in competitie gaan (Harmel *et al.*, 1995; Janda *et al.*, 1995; Laver & Garry, 2000; Libbrecht, Maddens & Swenden, 2011; Meguid 2005; Rabinowitz & Macdonald, 1989).

Om beide componenten van partijcompetitie te kunnen coderen, werd in eerste instantie het volledige partijprogramma opgesplitst in quasi-zinnen[2] [3], dat is een zin of een deel van een zin waarin één bewering wordt gedaan. Daarvoor werd gebruik gemaakt van de codeerinstructies van de CMP (Volkens, 2002, pp. 3-4). In tweede instantie werd bepaald welke quasi-zinnen als sociaaleconomisch kunnen worden beschouwd.[4] Daarvoor werd gebruik gemaakt van een codeerschema dat ontworpen werd door Laver en Garry (2000), maar dat aangepast werd aan de Belgische omstandigheden. Enerzijds werden categorieën weggelaten omdat ze betrekking hebben op kwesties die eerder tot de post-materiële breuklijn behoren (bv. bescherming van het leefmilieu of het emancipatiebeleid). Anderzijds voegden we categorieën toe die focussen op de relatie tussen werkgevers en werknemers en het sociaal overleg. Het codeerschema omvat uiteindelijk 43 categorieën en elke categorie heeft een linkse, rechtse en een neutrale pendant (tripolaire categorieën). Dat maakt het veel fijnmaziger dan het CMP-schema dat het volledige beleidsspectrum tracht te dekken met 57 categorieën.

Het codeerschema is hiërarchisch gestructureerd. Op het hoogste niveau zijn er vijf vertakkingen. Een tak van het schema is gewijd aan de relatie tussen werk-

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

gevers en werknemers en de andere vier hebben betrekking op de mate van overheidsinterventie, namelijk het budget, publiek ondernemen, overheidsregulatie en direct overheidsoptreden. Binnen het budget zijn er categorieën over het gebruik van overheidsgeld voor onderwijs, wonen, defensie, politie[5], sociale zekerheid, belastingen, enz.

1112 +STAAT+/begroting/belastingen

Belastingverhoging

(Algemene uitspraken waarin de noodzaak van een belastingverhoging of – in het geval van vragen om belastingdaling - het behoud van bestaande belastingvoet wordt bepleit en die niet in de meer specifieke categorieën 11121, 11122, 11123, 11124 geplaatst kunnen worden)

11121 +STAAT+/begroting/belastingen/inkomen

Inkomen

(Hogere inkomensbelasting of verdedigen van bestaande belastingniveaus tegen vragen om belastingverlaging)

11122 +STAAT+/begroting/belastingen/loonlasten

Loonlasten

(Hogere lasten op lonen of verdedigen van bestaande belastingniveaus tegen vragen om belastingverlaging)

11123 +STAAT+/begroting/belastingen/vennootschap

Vennootschap

(Hogere belasting op bedrijfswinsten of verdedigen van bestaande belastingniveaus tegen vragen om belastingverlaging)

11124 +STAAT+/begroting/belastingen/verbruik

Verbruikbelasting

(Hogere verbruikbelasting verdedigen of verdediging van bestaande belastingschalen tegen verlaging)

11125 +STAAT+/begroting/belastingen/kapitaal

Kapitaal

(Hogere kapitaalbelasting of verdedigen van bestaande belastingniveaus tegen vragen om belastingverlaging. Hieronder worden ook belastingen op kapitaalwinsten, erfenisrechten en het eisen van een invoering van vermogensbelasting verstaan.)

FIGUUR 1. **Uittreksel uit het codeerschema.**

Nadat de sociaaleconomische quasi-zinnen onderscheiden zijn van andere tekseenheden, worden ze in een van de 43 tripolaire categorieën van het codeerschema ingedeeld. Links en rechts worden daarbij als absolute categorieën beschouwd die niet van betekenis veranderen doorheen de tijd. We zijn er ons van bewust dat verschillende auteurs dit in twijfel trekken (Bobbio, 1996; Giddens, 1994), maar we hebben een onveranderlijke definitie nodig om evoluties te kunnen vaststellen. We zijn immers niet zozeer geïnteresseerd in hoe links of rechts een bepaalde

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

partij is op een bepaald moment in de tijd, maar in hoe flexibel ze omgaan met hun programma.

Een quasi-zin werd als 'links' beschouwd wanneer er in aangedrongen werd op meer overheidsinterventie, meer gelijkheid tussen arm en rijk of wanneer er werknemersbelangen verdedigd werden. Wanneer in een quasi-zin uiting wordt gegeven aan de nood aan minder overheidsoptreden, meer individuele vrijheid op het sociaaleconomische terrein of de bescherming van werkgeversbelangen, dan werd deze als 'rechts' beschouwd. Uitspraken waaruit geen duidelijk positionele voorkeur af te leiden viel, werden als neutraal gecodeerd. Een uitzondering werd gemaakt voor de neutrale quasi-zinnen die tussen twee ofwel linkse of rechtse quasi-zinnen staan. In het eerste geval werd een neutrale quasi-zin links gecodeerd, in het tweede geval rechts (*cf.* codeerafspraken Laver & Garry, 2000, p. 624).

Al de partijprogramma's werden gecodeerd door één persoon. Omdat dit een impact kan hebben op de betrouwbaarheid van de data (Mikhaylov *et al.*, 2012) werden verschillende controles doorgevoerd. Aangezien het manueel coderen van 32 programma's verschillende maanden in beslag nam, bestond het risico dat gelijkaardige quasi-zinnen aan verschillende categorieën van het codeerschema zouden worden toegewezen. Daarom werd een logboek bijgehouden waarin minder voor de hand liggende keuzes over linkse, rechtse of neutrale standpunten werden bijgehouden en verantwoord. Dit verzekerde dat gelijkaardige uitspraken in het partijprogramma van 1961 en 2010 op eenzelfde manier werden gecodeerd. Daarnaast werd van elke gecodeerde quasi-zin een aantekening bijgehouden onder de vorm van de categoriecode in de kantlijn van het partijprogramma. Dit verhoogde niet alleen de transparantie van het codeerproces, maar maakte het ook mogelijk om verbeteringen door te voeren in een tweede lezing. Ten slotte werd een *intercoder reliability*-test doorgevoerd. Daarbij werd de mate van overeenstemming (Fleiss's kappa) berekend tussen de originele codering en de codering door twee onafhankelijke codeerders.[6] Dit gaf een kappa-waarde van 0,61.[7]

De relatieve aandacht voor een sociaaleconomisch thema (Iemph) werd verkregen door de som te maken van het aantal linkse (Il), rechtse (Ir) en neutrale (In) quasi-zinnen die aan dit thema werd besteed en dit te delen door het totale aantal sociaaleconomische quasi-zinnen van het partijprogramma (Mtot). Het resultaat is een score tussen 0% en 100%

$$Iemph = \frac{(Il + In + Ir)}{Mtot}$$

Om de positie van een partij (Ilr) op een thema te bepalen, pasten we de methode van Laver en Garry (2000) toe. Het aantal linkse quasi-zinnen m.b.t. een thema (Il) wordt daarbij afgetrokken van het aantal rechtse quasi-zinnen over dat thema (Ir). Dit verschil werd dan gedeeld door de som van linkse en rechtse quasi-zinnen over

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

dit thema. Door sommige categorieën samen te nemen kan de positie worden berekend op een cluster van thema's of de sociaaleconomische breuklijn in zijn geheel. Het resultaat is altijd een score tussen -1 (extreem links) en +1 (extreem rechts).

$$Ilr = \frac{Ir - Il}{Ir + Il}$$

Bovenstaande methodologie maakt het mogelijk om de centrale variabele 'ideologische flexibiliteit' op twee manieren te operationaliseren. In eerste instantie hanteren we het verschil in relatieve aandacht die aan sociaaleconomische thema's wordt geschonken en in tweede instantie gebruiken we de positionele verschuivingen die op de sociaaleconomische thema's worden doorgevoerd.

4. Resultaten

Volgens onze eerste hypothese vertonen rechtse partijen een grotere programmatische flexibiliteit dan linkse partijen.

Hypothese twee stelt dat het verschil in programmatische flexibiliteit tussen linkse en rechtse partijen afgenomen is, omdat linkse partijen flexibeler zijn geworden. Aangezien we een onderscheid maken tussen aandacht en positie, betekent dit concreet dat we in onze case verwachten dat:

- Open VLD tussen 1961 en 2010 grotere inhoudelijke wijzigingen aanbracht dan sp.a[8], gemeten aan de hand van de relatieve aandacht voor de verschillende sociaaleconomische thema's uit hun verkiezingsprogramma's (H1a);
- de positionele verschuivingen op de sociaaleconomische breuklijn in de periode 1961-2010 groter waren bij Open VLD dan bij sp.a (H1b);
- het verschil in ideologische flexibiliteit tussen Open VLD en sp.a is afgenomen tussen 1961 en 2010 gemeten aan de hand van de relatieve aandacht voor de verschillende sociaaleconomische thema's uit hun verkiezingsprogramma's (H2a);
- het verschil in ideologische flexibiliteit tussen Open VLD en sp.a, gemeten aan de hand van positionele verschuivingen op de sociaaleconomische breuklijn, is afgenomen tussen 1961 en 2010 (H2b).

Voor het testen van hypothese 1a berekenen we voor sp.a en Open VLD de Pearson correlatiecoëfficiënt (r) tussen alle opeenvolgende verkiezingsprogramma's. Die geeft aan in welke mate er een correlatie is tussen de aandacht die een partij in haar programma in het verkiezingsjaar x aan de verschillende categorieën uit het codeerschema schenkt en de mate waarin de partij dat doet in verkiezingsjaar

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

x + 1. Als deze partij dezelfde categorieën in exact dezelfde mate benadrukt, dan is r = 1. M.a.w. hoe dichter r bij 1 zit, des te groter de gelijkenis tussen twee partijprogramma's in relatieve aandacht voor thema's. Het resultaat is onderstaande tabel 1.

TABEL 1. **Correlatie tussen opeenvolgende partijprogramma's. (* correlatie significant op 0,05 niveau; ** correlatie significant op 0,01 niveau).**

Verkiezing	sp.a	Open VLD
1961-1965	0,819**	0,370*
1965-1968	0,791**	0,603**
1968-1971	0,774**	0,645**
1971-1974	0,759**	0,535**
1974-1977	0,848**	0,739**
1977-1978	0,831**	0,709**
1978-1981	0,820**	0,589**
1981-1985	0,810**	0,782**
1985-1987	0,807**	0,787**
1987-1991	0,708**	0,728**
1991-1995	0,820**	0,669**
1995-1999	0,818**	0,749**
1999-2003	0,623**	0,621**
2003-2007	0,799**	0,694**
2007-2010	0,758**	0,722**

We nemen de periode 1961-1965 als voorbeeld. In de tweede kolom kan men aflezen dat de correlatie tussen het sp.a-programma van 1961 en dat van 1965 gelijk is aan 0,819. In kolom drie van de tabel staat dat de correlatie tussen het Open VLD-programma van 1961 en dat van 1965 gelijk is aan 0,370. Hoe dichter de correlatiecoëfficiënt in de buurt van +1 ligt, hoe meer beide programma's (dat van 1961 en dat van 1965) op elkaar lijken. Dit betekent dat er in de periode 1961-1965 een grotere gelijkenis is tussen de twee opeenvolgende sp.a-programma's dan tussen de twee opeenvolgende programma's van Open VLD. Sp.a brengt met andere woorden weinig wijzigingen aan in de thema's die ze benadrukt en in de mate waarin ze dat doet. Open VLD voert daarentegen een grote koerswijziging door. Open VLD toonde zich in deze periode dus een stuk flexibeler dan de sp.a. Wanneer we dezelfde oefening herhalen voor de gehele cyclus van dit onderzoek, valt op dat slechts in één periode, namelijk 1987-1991, de sp.a een grotere flexibiliteit

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

aan de dag legt dan Open VLD. In alle andere gevallen vertoont Open VLD een grotere programmatische lenigheid dan de sociaaldemocratische partij. Daarmee is hypothese 1a ondersteund.

De programmatische lenigheid van Open VLD neemt wel wat af naarmate de tijd vordert. Vanaf de jaren 1980 is er minder vaak een lage correlatie tussen twee opeenvolgende Open VLD-programma's. De socialisten geven een veel stabielere indruk. Met uitzondering van de periode 1999-2003 neemt de correlatie tussen opeenvolgende verkiezingsprogramma's niet zienderogen af. Het verschil in flexibiliteit tussen beide partijen wordt daardoor wel kleiner, maar niet omdat socialisten flexibeler zijn geworden – zoals we verwachtten – maar omdat de liberale partij meer is gaan vasthouden aan dezelfde thema's uit de voorgaande programma's. Daarmee is hypothese 2a niet ondersteund.

Op het vlak van relatieve aandacht voor thema's gold dat liberalen flexibeler zijn dan de sociaaldemocraten en dat geldt ook wanneer we naar de positionele verschuivingen kijken. Onderstaande grafiek geeft de evolutie weer van sp.a en Open VLD op de sociaaleconomische breuklijn. Daaruit valt in een oogopslag op te maken dat de liberale partij een grotere programmatische flexibiliteit vertoont dan de socialistische partij. De ideologische evolutie van sp.a vertoont immers nauwelijks pieken en dalen wanneer men die vergelijkt met de ideologische evolutie van Open VLD.

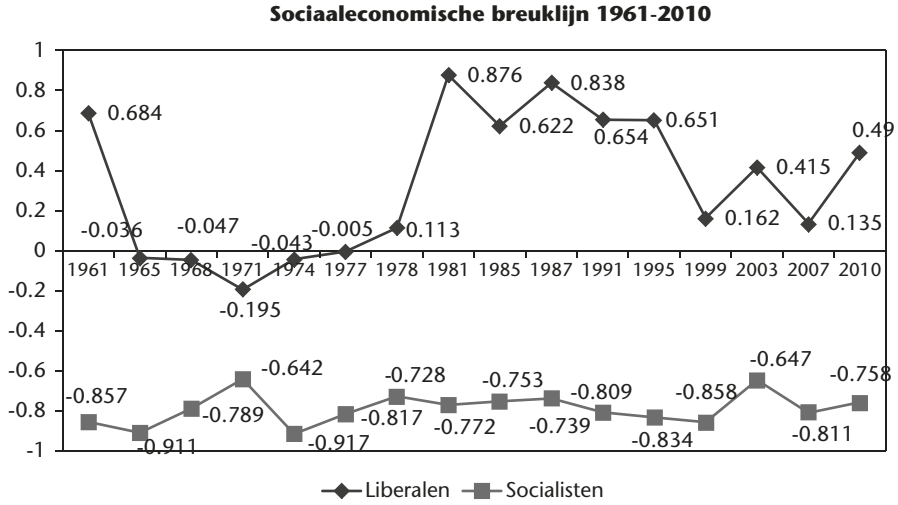

GRAFIEK 1. **Posities Open VLD en sp.a op de sociaaleconomische breuklijn: 1961-2010. (1 = extreem rechts en -1 = extreem links).**

Over de hele periode bekeken maakte Open VLD (0,265) tussen de verkiezingen gemiddeld grotere positionele sprongen dan sp.a (0,094). Dat wil evenwel niet

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

zeggen dat de flexibiliteit van Open VLD altijd groter was. In elf van de vijftien gevallen legde Open VLD een grotere programmatische flexibiliteit aan de dag dan sp.a, maar in vier gevallen toonde sp.a meer beweeglijkheid. Vooral tussen 1971 en 1974 is de grotere flexibiliteit van sp.a opvallend. Op basis van de gemiddelde positionele verschuiving wordt hypothese 1b evenwel gesteund: socialisten zijn minder flexibel dan liberalen.

Het verschil in positionele flexibiliteit neemt niet stelselmatig af, maar vertoont ups en downs. Als we per decennium kijken, valt op dat de verschillen in flexibiliteit tussen beide partijen het kleinst waren in de jaren 1970 en na 2000. In de eerstgenoemde periode komt dit door een stabielere Open VLD en een flexibelere sp.a. In de latere periode wordt dit enkel veroorzaakt door een wat flexibelere sp.a. We vinden met andere woorden geen bewijs voor hypothese 2b. Het verschil in flexibiliteit is niet rechtlijnig afgenomen, maar wordt gekenmerkt door periodes van veel en weinig verschil.

5. Conclusie

Met dit artikel leveren we een bijdrage aan het onderzoek naar de relatie tussen partijtype en ideologie. We toonden aan dat Open VLD in de periode 1961-2010 een grotere programmatische lenigheid aan de dag legde dan sp.a. Daarmee werd bevestigd wat in eerder onderzoek (Adams *et al.*, 2009; Klingemann *et al.*, 1994; Przeworski & Sprague, 1986) was gesteld, namelijk dat rechtse partijen inhoudelijk flexibeler zijn dan linkse partijen. Aangezien het moeilijker is om positionele verschuivingen door te voeren dan thematische, kon verwacht worden dat de verschillen op positioneel vlak veel minder uitgesproken zouden zijn. Maar dit blijkt niet het geval. Liberalen wisselen niet alleen veel vlotter de thema's die ze in hun verkiezingsprogramma's benadrukken, maar ook de posities die ze innemen.

De sterkere band met de nevenorganisaties bij de socialisten dan bij liberalen is wellicht de belangrijkste reden waarom we een verschil in programmatische flexibiliteit vaststellen. Socialisten waren immers veel sterker ingebed in een zuil dan liberalen, waardoor vooral de eersten programmatorisch gebonden waren. De overige twee factoren (de mate waarin een partij *policy driven* is en de remmende impact van partijleden) die in het theoretisch luik naar voren werden geschoven om het verschil te verklaren in programmatische flexibiliteit tussen linkse en rechtse partijen, lijken niet te gelden voor onze case. Zo is het verschil in remmende impact die leden kunnen hebben wellicht onbestaande, omdat ledeninspraak in de Belgische politiek in de praktijk niet veel voorstelt. Ledeninspraak deed pas in de jaren 1990 volop zijn intrede en zelfs dan nog versterkten de vormen van partijdemocratisering vooral de macht van de partijtop (Wauters, 2003, pp. 64-65).

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

Dat gold *a fortiori* binnen de sociaaldemocratische partijen, waar de macht heel erg geconcentreerd was bij een kleine partijelite (Deschouwer & Koole, 1992). Dat was zeker nog zo aan het begin van de jaren negentig, maar ook nadien bleef de ledeninspraak beperkt. Dat bleek onder meer uit een rapport dat de Vlaamse socialisten zelf opstelden na de voor de partij dramatische verkiezingen van 2007. Daarin erkende men dat de leden toen net als in de jaren negentig nauwelijks betrokken werden bij de besluitvorming in de partij. "Congressen zijn grote, strak geregisseerde persconferenties geworden", liet voormalig partijvoorzitter Janssens optekenen. De sp.a is bovendien tot op vandaag nog steeds de enige Vlaamse partij waarvan niet alle leden spreek- en stemrecht hebben op een congres (Blomme, 2007, 32). Ten slotte kunnen de verschillen in programmatische flexibiliteit wellicht ook niet verklaard worden door het feit dat policy-motieven veel zwaarder zouden doorwegen bij linkse dan bij rechtse partijen. De partijen uit dit onderzoek lijken voor de periode van dit onderzoek allebei een gelijkaardige *trade off* te maken tussen beleidsprioriteiten, regeringsdeelname en kiezers. Zo traden ze bijvoorbeeld na WOII allebei zeer regelmatig toe tot coalitieregeringen, waarbij ze compromissen moesten sluiten rond hun programma.

Het verschil in flexibiliteit tussen liberalen en socialisten is wel wat afgenomen doorheen de tijd. Dat is tegen de verwachtingen in niet het gevolg van een toenemende flexibiliteit aan socialistische kant, maar komt door een groeiende inhoudelijke stabiliteit bij de liberalen. Zij maakten in de recentere periode minder grote thematische sprongen dan in de periode 1961-1981. Op positioneel vlak is die evolutie minder duidelijk, maar ook daar zijn kwantumsprongen verleden tijd. De rechterzijde is op het vlak van ideologische flexibiliteit meer gaan gelijken op de linkerzijde in plaats van omgekeerd.

Het lijkt eerder onwaarschijnlijk dat de groeiende stabiliteit aan liberale zijde te verklaren is door een remmende impact van de leden, een grotere drang naar ideologische rechtlijnigheid of een toenemende invloed van nevenorganisaties. Die factoren vormen vermoedelijk geen grotere rem op de ideologische flexibiliteit dan in het verleden. De verklaring moet wellicht gezocht worden in het feit dat tijdens de eerste twee decennia van de onderzochte periode twee ideologische beeldenstormers aan het werk waren in de liberale partij. De partijvoorzitters Omer Vanaudenhove en Guy Verhofstadt gooiden een paar keer serieus het sociaaleconomische roer om. De eerste deed dat in de jaren 1960 en de tweede deed dat het meest radicaal aan het eind van de jaren 1970. Daarna is het iconoclastische gehalte van de partijvoorzitters wat afgenomen. Maar dat deze partijvoorzitters zo extreem de programmatische koers konden wijzigen, zegt veel over het belang van partijleiders bij inhoudelijke hervormingen. Indien zij willen, machtig genoeg zijn en hun partij niet versmacht wordt door een netwerk van nevenorganisaties, kunnen zij grote hervormingen doordrukken.

In toekomstig onderzoek zouden meer partijen kunnen betrokken worden om na te gaan of bovenstaande vaststellingen verder reiken dan onze case. Zo zou

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

het interessant zijn om een blik over de taalgrens te werpen en ook de Belgische Franstalige partijen te analyseren. Dat zou meer inzichten kunnen opleveren omtrent de impact van nevenorganisaties op programmatische flexibiliteit. Aangezien zowel de Franstalige liberalen als socialisten nauwere banden onderhouden met hun nevenorganisaties dan hun Vlaamse zusterpartijen, valt te verwachten dat ze ideologisch minder flexibel zijn. Om gelijkaardige redenen strekt het tot aanbeveling om ook vergelijkend onderzoek te doen naar nieuwe partijen die een 'lichte structuur' (Enyedi & Linek, 2008) hebben. De grootste uitdaging zit daarbij in de soliditeit van de data. Het gedetailleerde codeerschema dat hier werd gehanteerd voor de analyse van de partijprogramma's lijkt immers een impact te hebben op de betrouwbaarheid van de data. Hoewel die betrouwbaarheid op basis van de literatuur als aanvaardbaar bestempeld mag worden, kan ze mogelijk verbeterd worden door een eenvoudiger codeerschema te hanteren. Dat zal minder diepgaande analyses toelaten, maar de betrouwbaarheid wellicht opdrijven.

Ondanks de beperkte case en de methodologische beperkingen denken we toch een waardevolle bijdrage te hebben geleverd aan het onderzoek naar partijen en hun omgang met ideologie.

Noten

1. Ideologische en programmatische flexibiliteit worden hier door elkaar gebruikt. Hoewel beide niet exact hetzelfde zijn, bedoelen we hier met ideologie het programma met concrete beleidsvoorstellen dat voortvloeit uit de partij-ideologie.

2. Aangezien korte partijprogramma's (onder 150 quasi-zinnen) een impact kunnen hebben (Budge *et al.*, 2001, Klingemann *et al.*, 2006) op de betrouwbaarhied van de schattingen, voegen we hier de minimale (open VLD 1961: 114 quasi-zinnen), maximale (sp.a 1991: 3049 quasi-zinnen) en gemiddelde (817 quasi-zinnen) lengte van de sociaaleconomische gedeelten van de partijprogramma's toe die voor dit onderzoek werden gebruikt.

3. Daubler en collega's (2012) stellen dat natuurlijke zinnen beter geschikt zijn voor dit soort onderzoek dan quasi-zinnen. Om te kunnen inschatten welke impact uitgaat van het gebruik van quasi-zinnen in plaats van natuurlijke zinnen werd een staal partijprogramma's (uit de periode 1995-2003; n = 6) gehercodeerd volgens de procedure die beschreven staat bij Daubler en collega's (2012). Daarbij stelden we vast dat 94% van de quasi-zinnen natuurlijke zinnen waren. Dit betekent dat de impact van het gebruik van quasi-zinnen klein is. Voor meer gedetailleerde informatie hieromtrent: zie tabel A1, appendix.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

4. Het totale aantal quasi-zinnen in de liberale en socialistische partijprogramma's tussen 1961 en 2010 bedraagt 26.128. Daarvan werden er 13.035 geïdentificeerd als sociaaleconomisch.

5. Bij een categorie zoals 'politie' gaat het om voorstellen met een toename of afname van de hoeveelheid geld die gespendeerd wordt aan politie. Alle andere verklaringen m.b.t. het werk van de politie (bv. "Politie moet kleine misdaad strenger bestraffen") worden niet beschouwd als sociaaleconomishe beleidsvoorstellen. Hetzelfde geldt voor de categorieën sport en cultuur en defensie.

6. Deze personen hadden geen ervaring met manueel coderen en kregen daarom van de originele codeerder een intensieve training (inclusief een test). Uittreksels van het sociaaleconomische programma van de Vlaamse liberalen uit 1985 werden gehercodeerd. Deze tekst werd gekozen omwille van de 'helderheid en codeerbaarheid' zoals Mikhaylov, Laver en Benoit (2012) aanraden voor zo'n test. De tekst was vooraf opgedeeld in quasi-zinnen door de originele codeerder. Dit betekent dat de test enkel toegespitst was op het toewijzen van de quasi-zinnen aan de correcte (linkse/rechtse/neutrale) categorieën van het codeerschema. De tekst bestond uit 75 quasi-zinnen en besloeg 33 van de 129 categorieën van het codeerschema.

7. Dat is geen perfecte score van 1,00 maar zeker geen lage waarde. Volgens de meest kritische onderzoekers (Mikhaylov *et al.*, 2012, p. 84) duidt deze kappa-waarde op een 'gematigde' overeenkomst, terwijl anderen er het label 'aanvaardbaar tot goed' (Fleiss, Levin & Paik, 2013, p. 604) of zelfs 'substantiële' overeenkomst (Landis & Koch, 1977, p. 165) op zouden kleven. Aangezien het aantal categorieën van het codeerschema (dat in dit geval zeer hoog ligt) de hoogte van de kappa-waarde beïnvloedt (Sim & Wright, 2005, p. 264), kan de betrouwbaarheid van de originele codering als aanvaardbaar worden bestempeld. Een meer gedetailleerde beschrijving van de resultaten is terug te vinden in tabel A2 (appendix) van dit artikel.

8. We gebruiken hier en bij de bespreking van de resultaten altijd de huidige partijnaam van de Vlaams liberalen (Open VLD) en sociaaldemocraten (sp.a). Deze partijnamen worden dus ook gebruikt om evoluties bij hun historische voorlopers te schetsen.

Bibliografie

Adams, J., Haupt, A. & Stoll, H. (2009). What Moves Parties? The Role of Public Opinion and Global Economic Conditions in Western Europe. *Comparative Political Studies*, *42*(5), 611-639.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

Aldrich, J. (1983a). A Downsian Spatial Model with Party Activists. *American Political Science Review*, *77*(4), 974-990.

Aldrich, J. (1983b). A Spatial Model with Party Activists: Implications for Electoral Dynamics. *Public Choice*, *41*(1), 63-100.

Aldrich, J. (1995). *Why Parties? The Origin and Transformation of Political Parties in America*. Chicago: University of Chicago.

Blomme, W. (2007, 21 juni). Goede raad voor socialisten. *De Standaard*.

Bobbio, N. (1996). *Left and Right. The Significance of a Political Distinction*. Cambridge: Polity Press.

Bouteca, N. & Devos, C. (2015). Party Policy Change. Exploring the Limits of Ideological Flexibility in Belgium. *Acta Politica* (eerst online gepubliceerd op doi:10.1057/ap.2015.16).

Budge, I. (1982). Electoral Volatility: Issue Effects and Basic Change in 23 Post-war Democracies. *Electoral Studies*, *1*(2), 147-168.

Budge, I. (1994). A New Spatial Theory of party Competition: Uncertainty, Ideology and Policy Equilibria Viewed Comparatively and Temporally. *British Journal of Political Science, 24*(4), 443-467.

Budge, I. & Farlie, D. (1983a). *Explaining and Predicting Elections*. London: George Allen & Unwin.

Budge, I. & Farlie, D. (1983b). Party Competition – Selective Emphasis or Direct Confrontation? An Alternative View with Data. In H. Daalder & P. Mair (Eds.), *Western European Party Systems* (pp. 267-305). London: Sage.

Budge, I., Klingemann, H.-D., Volkens, A., Bara, J. & Tanenbaum, E. (2001). *Mapping Policy Preferences. Estimates for Parties, Electors and Governments 1945-1998*. New York: Oxford University Press.

Caramani, D. (2004). *The Nationalization of Politics: The Formation of National Electorates and Party Systems in Western Europe.* Cambridge: Cambridge University Press.

Dalton, R. (1996). Political Cleavages, Issues, and Electoral Change. In L. LeDuc, R. Niemi & P. Norris (Eds.), *Comparing Democracies: Elections and Voting in Global Perspective* (pp. 319-342). Thousand Oaks: Sage Publications.

Deschouwer, K. & Koole, R. (1992). De evolutie van de partij-organisaties in Nederland en België sinds 1960. *De Sociologische Gids*, *39*(5-6), 324-245

Devos, C., Boucké, T., Staelraeve, S., Vandaele, K., Blomme, W., Bouteca, N., Kesteloot, S., Mus, M. & Van Liefferinge, H. (2007). En petit comité. Acteurs en regisseurs van de Belgische politiek. In C. Devos & H. Vos (Eds.), *Over de dynamiek van de politiek* (pp. 93-153). Gent: Academia Press.

Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.

Duverger, M. (1969 [1951]). *Les partis politiques*. Parijs: Librairie Armand Colin.

Enyedi, Z. & Linek, L. (2008). Searching for the Right Organization. Ideology and Party Structure in East-central Europe. *Party Politics*, *14*(4), 455-477.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

Fleiss, J., Levin, B. & Paik, M.C. (2003). *Statistical Methods for Rates and Proportions. 3rd ed*. New York: John Wiley.

Giddens, A. (1994). *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*. Cambridge: Polity Press.

Giddens, A. (1998). *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity Press.

Harmel, R., Tan A., Janda, K. & Smith, J. (1995, september). *Substance vs. Packaging: An Empirical Analysis of Parties' Issue Profiles.* Paper gepresenteerd op de Annual Meeting of the American Political Science Association, Chicago, Verenigde Staten.

Haupt, A. (2007). *Austrian and German Right-Wing Parties' Responses to Globalization. What is Right for the Right?* Paper gepresenteerd op de EUSA-conferentie, Montreal, Canada.

Heidar, K., Kosiara-Pedersen, K. & Saglie, J. (2012). Party Change and Party Member Participation in Denmark and Norway. In J. Blom-Hansen, C. Green-Pedersen & S.-E. Skaanning (Eds.), *Democracy, Elections and Political Parties* (pp. 155-163). Aarhus: Politica.

Janda, K., Harmel, R., Edens, C. & Goff, P. (1995). Changes in Party Identity. Evidence from Party Manifestos. *Party Politics*, *1*(2), 171-196.

Kirchheimer, O. (1966). The Transformation of the Western European Party Systems. In J. LaPalombara & M. Weiner (Eds.), *Political Parties and Political Development* (pp. 177-200). Princeton: Princeton University Press.

Kirchner, E. (1988). Western European Liberal Parties: Development since 1945 and Prospects for the Future. In E. Kirchner (Ed.), *Liberal Parties in Western Europe* (pp. 470-496). New York: Cambridge University Press.

Kitschelt, H. (1994). *The Transformation of European Social Democracy*. New York: Cambridge University Press.

Klingemann, H.D., Hofferbert, R. & Budge, I. (1994). *Parties, Policies, and Democracy*. Boulder: Westview Press.

Klingemann, H.-D., Volkens, A., Bara, J., Budge, I. & McDonald, M. (2006). *Mapping Policy Preferences II: Estimates for Parties, Electors and Governments in Eastern Europe, the European Union and the OECD.* 1990-2003. Oxford: Oxford University Press.

Krouwel, A. (2003). De gedaantewisseling van politieke partijen. Een theoretisch ontwikkelingsmodel. In G. Voerman (red.), *DNPP Jaarboek 2003* (pp. 138-172). Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Landis, J.R. & Koch, G.G. (1977). The Measurement of Observer Agreement for Categorical Data. *Biometrics, 33*(1), 159-174.

Laver, M. & Garry, J. (2000). Estimating Policy Positions from Political Texts. *American Journal of Political Science, 44*(3), 619-634.

LeDuc, L. (2001). Democratizing Party Leadership Selection. *Party Politics*, *7*(3), 323-341.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

Libbrecht, L., Maddens, B. & Swenden, W. (2011). Party Competition in Regional Elections: The Strategies of State-Wide Parties in Spain and the United Kingdom. *Party Politics*, *19*(4), 624-640.

Lijphart, A. (1999). *Patterns of Democracy*. New Haven: Yale University Press.

Maddens, B. (1994). *Kiesgedrag en partijstrategie. De samenhang tussen de beleidsmatige profilering van de partijen en het kiesgedrag van de Vlamingen op 24 november 1991*. Doctoraatsverhandeling. Leuven: KULeuven.

Mair, P. (1997). *Party System Change*. Oxford: Oxford University Press.

Mair, P. (2000). De toekomstmogelijkheden van politieke partijen, links en democratie. *Socialisme & Democratie*, *57*(2), 554-564.

Meguid, B. (2005). Competition between Unequals: The Role of Mainstream Party Strategy in Niche Party Success. *American Political Science Review*, *99*(3), 347-359.

Meyer, T. (2013). *Constraints on Party Policy Change*. Essex: ECPR-press.

Michels, R. (1925). *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie. Untersuchungen über die oligarchischen Tendenzen des Gruppenlebens*. Leipzig: Alfred Kröner Verlag.

Mikhaylov, S., Laver, M. & Benoit, K. (2012). Coder Reliability and Misclassification in the Human Coding of Party Manifestos. *Political Analysis, 20*(1), 78-91.

Pilet, J.-B. & Cross, W.P. (2014). The Selection of Party Leaders in Comparative Perspective. In J.-B. Pilet & W.P. Cross (Eds.), *The Selection of Political Party Leaders in Contemporary Parliamentary Democracies. A Comparative Study* (pp. 222-239). Londen en New York: Routledge.

Poguntke, T. (2002). Party Organization Linkage: Parties without Firm Social Roots? In K. Luther & F. Müller-Rommel (Eds.), *Political Parties in the New Europe* (pp. 43-62). New York: Oxford University Press.

Przeworski, A. & Sprague, J. (1986). *Paper Stones: A History of Electoral Socialism*. Chicago: University Press of Chicago.

Rabinowitz, G. & Macdonald, S. (1989). A Directional Theory of Issue Voting. *The American Political Science Review*, *83*(1), 93-121.

Sim, J. & Wright, C.C. (2005). The Kappa Statistic in Reliability Studies: Use, Interpretation, and Sample Size Requirements. *Physical Therapy*, *85*(3), 257-268.

Volkens, A. (2002). Manifesto Coding Instructions (Second Revised Edition), http://skylla.wz-berlin.de/pdf/2002/iii02-201.pdf.

Volkens, A. & Klingemann, H.-D. (2002). Parties, Ideologies and Issues. Stability and Change in Fifteen European Party Systems: 1945-1998. In R. Luther & F. Muller-Rommel (Eds.), *Political Parties in the New Europe* (pp. 143-167). New-York: Oxford University Press.

Wauters, B. (2003). Leden en hun inspraak binnen politieke partijen. *Res Publica*, *45*(1), 35-65.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

Wauters, B. (2013). Democratising Party Leadership Selection in Belgium: Motivations and Decision-makers. *Political Studies* (eerst online gepubliceerd: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-9248.12002/abstract).

Appendix

TABEL A1. Natuurlijke zinnen versus quasi-zinnen in zes partijprogramma's van sp.a en open VLD (1995-2003).

	Natuurlijke zinnen (*N*)	Natuurlijke zinnen (%)
Niet gesplitst	1537	94,0
Gesplitst in twee	69	4,2
Gesplitst in drie	18	1,1
Gesplitst in vier	5	0,3
Gesplitst in > vier	6	0,4
Totaal	1635	100,0

TABEL A2. Resultaten betrouwbaarheidstest.

Betrouwbaarheidstest	Fleiss's K
Liberaal partijprogramma 1985 (75 quasi-zinnen, 3 codeerders)	0,61
Resultaten per categorie:	
11116: Sociale zekerheid: algemeen (L)	0,38
11119: Cultuur & Sport (L)	0,33
1112: Belastingen: algemeen (L)	0,33
13: Overheidsinterventie: algemeen (R)	0,42
1341: Jobs (R)	1,00
23: Beleid t.a.v. werknemers (R)	0,33
1312: Belastingen: algemeen (R)	0,73
13122: Loonlasten (R)	0,56
1311: Uitgaven: algemeen (R)	0,50
1313: Budget (R)	1,00
12: Overheidsinterventie: algemeen (N)	0,33
13116: Sociale zekerheid (R)	0,67
1141: Jobs (L)	0,33
232: Ondernemingsraad (R)	1,00

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

Betrouwbaarheidstest	Fleiss's K
132: Overheidsbezit (R)	1,00
13123: Vennootschapsbelasting (R)	1,00
131131: Wonen: sociaal (R)	1,00
13115: Infrastructuur (R)	0,67
12116: Sociale zekerheid (N)	0,22
221: Vakbonden (N)	0,33
231: Vakbonden (R)	1,00
13121: Inkomstenbelasting (R)	1,00
1212: Belastingen: algemeen (N)	1,00
13125: Vermogensbelastingen (R)	1,00
12115: Infrastructuur (N)	0,33
131162: Pensioen (R)	0,67
121162: Pensioen (N)	0,33
131164: Gezondheidszorg (R)	0,67
121164: Gezondheidszorg (N)	0,33
1331: Regulator prijzen (R)	1,00
1344: Consumenten (R)	0,50
13119: Cultuur & sport (R)	1,00
12119: Cultuur & sport (N)	0,33